

Florence Nightingale

(Ob petdesetletnici njene smrti)

Med. s. Dina Urbančič

Letos dne 13. avgusta je minilo 50 let, odkar je umrla Florence Nightingale. Medicinske sestre čutimo dolžnost, da ob tej obletnici posvetimo nekaj misli tej veliki ženi — mednarodni zdravstveni pionirki.

Florence Nightingale (izg. florens najtingejl) je bila rojena leta 1820 kot druga hči premožne viktorijanske* družine. Bogati starši so ji — v tisti dobi, ko je bila izobrazba privilegij zgornjih plasti angleške družbe — mogli nuditi odlično izobrazbo in tako si je širila obzorje z večkratnimi potovanji po Evropi in deželah srednjega Vzhoda. Poleg materinščine je obvladala francoski, nemški in italijanski jezik. Še posebno uspešna pa je bila v matematiki in v poznavanju klasikov.

Poznanstva z odličniki takratne družbe, ki jih je vzpostavila doma in na potovanjih izven meja svoje domovine, je vzdrževala in jih uporabila tudi pri svojem delu.

Sprijela je bogato udobje, v katerem se je rodila, vendar so ji, od njene zrele dobe dalje, pomenile materialne dobrine le sredstvo za delo, ki ga je posvetila ubogim, bolnim in v občestvu prizadetim. Pri tem si pa nikakor ne smemo misliti, kakor da je bila Florence Nightingale sentimentalna dobrodelna gospa, ki deli miloščino iz neke mode »plemenitih«[»] aristokratskih gospa. Ne, njeno delo je bilo drugačne vrste.

Nadarjena, duhovita, lepa in široko razgledana je imela vse možnosti, da bi — kar je bila tudi želja njenih staršev — blestela po salonih takratne viktorijanske družbe. Vendar se to pametno dekle ni moglo sprijazniti z življenjem, katerega edini smoter naj bi bil trošenje visoke rente za razkošno in lagodno življenje. Življenje, kakor je čutila, naj bi imelo globlji socialni smoter. Želja po delu za blaginjo sočloveka je postala v njej imperativ, ko je krenila iz svojega udobnega sveta in se razgledala po bednem življenju v kočah tekstilnih delavcev v bližini domačega dvorca. V teh kočah je videla le revščino, trpljenje in obup — pač posledice brutalnega izkoriščanja delavcev v industriji 19. stoletja. Po svojih močeh je skušala to bedo lajšati s tem, da je nabavljala za bolnike velike količine perila, hrane in drugih potrebščin. Vendar je pri vsem tem čutila, da to ni zdravljenje zla pri korenini.

* viktorijanska se po navadi imenuje družina iz zgornjih plasti angleške družbe v dobi kraljice Viktorije (1837—1901). — Op. pis.

Želela je postati prostovoljna bolniška negovalka v bolnici. Toda zaradi nasprotovanja staršev se ji je ta želja izpolnila šele mnogo let kasneje.

Kot 24-letno dekle si je tako kakor njeni sodobniki mislila, da so za lajšanje bolnikovih tegob in trpljenja potrebne samo lastnosti, kot so »nežnost, sočutje, dobrotljivost in potrpežljivost.« Toda že v kratki dobi, ko je negovala svojo bolno staro mater in svojo staro vzgojiteljico, si je Florence Nightingale pridobila v tem opravilu dragocene izkušnje. Uvidela je, da sta za nego bolnika poleg teh lastnosti potrebni še obsežno znanje in spretnost. To njeno spoznanje, ki ga je nešteto krat utemeljevala, je bilo za takratno dobo zelo napredno in je imelo daljnosežen pomen. Na osnovi tega načela namreč je kasneje ustanovila prvo šolo za sestre kot učno ustanovo in s tem odklonila sistem zgolj ročnega priučevanja bolniških negovalk. Utemeljila je poklic šolanah civilnih sester, ki naj v takratnih bolnišnicah zamenjajo negovalke v položaju »služkinj«.

Nege ob zdravljenju v najširšem pomenu besede in nege za ohranitev zdravja, kot jo je pojmovala in utemeljevala Florence Nightingale, se je treba učiti. Zastavila si je vprašanje: Kje? V Angliji takrat ni bilo šol za bolniške negovalke. Tudi v drugih državah, kjer so že imeli več ali manj organizirane oblike za usposabljanje bolniških negovalk, pretežno v okviru redovniških organizacij, še ni bila opredeljena učna snov, ki bi jo bilo treba znati za strokovno opravljanje te službe. Bolnišnice so bile odsvit dobe in razmer. Bile so namenjene brezpravnim in ubožanim, torej zadnje zatočišče tistih, ki bodisi niso imeli doma ali pa ne človeka, ki bi jih v bolezni negoval. Navadno so bile te bolnišnice pod isto streho kakor ubožnice. Nesnaga, smrad, revščina in slabo lajšano trpljenje so bile značilnosti teh ustanov.* Bolniško nego so opravljale laične žene. V spisih o zgodovinskem razvoju sestrskega poklica se navaja, da so te žene bile podkupljive, večkrat tudi dvomljive nravnosti, žene, ki so prepogosto slabo prestajale preizkušnjo, da svojo nezadostno plačo dopolnijo z izsiljevanjem podkupnin, s prodajo zdravil ali celo hrane, namenjene bolnikom. Poznamo jih tudi iz romanov C. Dickensa. Po drugi strani pa je bilo skrajno slabo poskrbljeno za njihovo prehrano in stanovanje in njih delovni čas je bil omejen le po njih fizični zdržljivosti. Nič čudnega, če so se v takem položaju in v tako morečem okolju vdajale pijančevanju in nezdravi pozabi. Nič čudnega tudi, da so stari Florence Nightingale nasprotovali njeni odločitvi in s tem zavlačevali njeno uresničenje.

Toda časa ni izgubljala. Na svojih potovanjih po tujini se je mudila po bolnicah in sirotišnicah, se zanimala za njih organizacijo, pridno zbirala podatke in se učila nege bolnikov. V Italiji je bila nekaj časa v Rimu v Konventu Trinitá dei Monti, v Parizu v sloviti bolnici Hotel Dieu in drugod. Dvakrat

* Da osvetlimo raven takratnih bolnišnic, naj po vrstnem redu navedemo nekaj podatkov iz »Calendar of London Hospital«: Leta 1772 se uvedejo železne postelje. Od leta 1780 morajo kirurgi biti člani Društva kirurgov v Londonu. Leta 1781 dobi mr. Blisart dovoljenje, da predava o anatomiji in ranocelništvu. Leta 1791 je nabavljen en termometer. V letu 1794 je prirejen prvi cikel predavanj o kirurgiji. Leta 1820 nabavijo nekaj pernatih postelj za posebne primere. Leta 1830 napeljejo plinsko ogrevanje po hodnikih, ne pa v sobah. Leta 1833 izide okrožnica, da smejo deliti zdravila samo tiste sestre, ki znajo čitati in pisati. Leta 1849 nabavijo prvi mikroskop. Leta 1852 sklene bolnišnični odbor, da apotekar ni primerna oseba za aplikacijo kloroforma. Leta 1856 je miss Florence Nightingale izvoljena za dosmrtno upraviteljico. Leta 1896 uvedejo rentgenski aparat.

je obiskala Inštitut za diakonise (bolniške strežnice) v Kaiserswerthu v Nemčiji (protestantska ustanova za usposabljanje civilnih negovalk — z omejeno svobodo v zasebnem življenju), kjer se je vključila v šolanje. Spoštljivo se je izrazila o resnosti organizacije, imenovala ta inštitut svoj »duhovni dom«, toda o obsegu in ravni strokovnega pouka diakonis ni imela posebno laskavega mnenja. V njej je dozoreval koncept vsebine, ki bi jo morala imeti šola za sestre. Kasneje je šla ponovno v Pariz in se končno vključila v tečaj za negobolnika v bolnišnici Maison de la Providence, ki ga pa ni končala, ker je zbolela. V bolezni ni bila zadovoljna z nego, ki je bila deležna, toda tudi to je bila zanjo šola, kaj naj bi bila nega bolnika.

Še isto leto je prevzela vodstvo neke londonske bolnišnice (ki se je v dobesednem prevodu imenovala: Ustanova za plemenite žene v bolezni), v kateri je do podrobnosti organizirala negovalsko službo. Izdelala je pravila, s katerimi so bile natančno določene dolžnosti osebja. Poskrbela je tudi za marsikatero tehnične preureditve. Tako n. pr. je dala napeljati toplo vodo, napraviti jaške za dviganje hrane in bremen, preuredila je kuhinjo itd. Z odborom »plemenitih«^{gospa}, ki so upravljale to bolnišnico, pa je imela veliko težav. Saj je morala reševati celó spor, ki se nam dandanes zdi kar nerazumljiv. Odbornice, ki so vse bile pripadnice anglikanske cerkve, so hotele, da bi se v to bolnišnico — Florence Nightingale jo je nekoliko podsmehljivo imenovala »sanatorij za bolne guvernante pod upravo odbora plemenitih gospa« — sprejemale samo bolnice anglikanske veroizpovedi. Toda Florence Nightingale, neplačana ravnateljica ustanove, se je temu uprla in zmagala. Sprejemala je ne glede na njih veroizpoved vse bolnice, ki so bile potrebne pomoči. Vsekakor je tudi njeno stališče v tem sporu zanjo značilno.

Spomladi leta 1854 se je britanska armada vkrcala za pohod v krimsko vojno, v kateri so Anglija, Francija in Turčija napadle Rusijo. V septembru so se čete te trozveze izkrcale na Krimu. Iz zaledja fronte so ranjence prevažali s pomorskimi transporti v Skutari ob Bosporu.

Kmalu je postalo očitno, da so v angleški vojski grobe organizacijske slabosti in korupcija, in to zlasti v vojni sanitetni službi. Bolnišnica v Skutariju, ki jo je turška vlada odstopila angleški armadi, je bila že po prvem transportu ranjencev prenatrpano in ušivo brezno, polno trpljenja in nalezljivih bolezni. Ranjence vseh naslednjih transportov so nameščali po razpadajočih neopremljenih barakah kar na gola tla, kjer so umirali za »vojno gangreno«, za nalezljivimi boleznimi, nemalo od njih pa celo od žeje in gladu. Skupno je šlo skozi skutarski lazaret svojih 12 000 ranjencev in bolnikov.

Angleško ljudstvo, ki je spomladi odhajajoči vojski vzklikalo k zmagi in verovalo v red angleške armade, je bilo prepadeno in ogorčeno, ko je dnevnik Times objavil članek, v katerem je vojni dopisnik razgalil te strahotne razmere v skutarskem lazaretu in nečloveški odnos do ranjenih in bolnih vojakov.

Ob primerjavi razmer v sanitetni službi francoske vojske se je v Timesu pojavilo očitajoče vprašanje: »Zakaj nimamo v Angliji usmiljenih sester?«

Florence Nightingale je razmislila, se odločila in svojemu prijatelju siru Sidneyu Herbertu, takratnemu sekretarju vojske, napisala pismo. Sporočila mu je, da je pripravljena iti s skupino žena v Skutari in tam prevzeti vodstvo negovalske službe. Pri tem je zanimivo, da se je njeno pismo križalo z njegovim,

v katerem jo sir Sidney Herbert sam prosi, naj to stori. Tako je zbrala 38 žena, za katerimi so pozneje seveda prihajale še nove skupine.

»Če to uspe,« je izjavil Sidney Herbert, »bo storjeno veliko dobro delo... predsodek bo razbit in vzpostavljen bo precedens, ki bo pomnožil to dobro delo za vse čase...«

In je uspelo. Naloga, pred katero se je znašla ta »odprava«, je bila zelo velika. Podroben opis bi presegal okvir tega članka. Zato naj samo z nekaj podatki predočimo bralcu okoliščine, v katerih se je Florence Nightingale s svojimi sodelavkami znašla v skutarskem lazaretu. Ranjenci so bili »operirani« kar na tleh, saj ni bilo niti opreme niti osnovnih pripomočkov za nego, kot n. pr. obvezilnega materiala, posteljnine, jedilne posode in pribora. Preskrba z vodo je bila skrajno nezadostna, kanalizacije pa sploh nobene. Ekskremente bolnikov so odlagali kar v sode ob barakah. Skratka, našle niso nič drugega kakor prenatrpane barake, polne trpljenja in umiranja, nedohranjenih bolnikov ter zajedavcev živalskega in človeškega porekla. Veliko težav je imela z osebjem, na katero je tam naletela. Večina je namreč z zdravniki vred gledala v novo-došlih ženah zgolj avanturistke. Obenem pa so jim bile te žene, ki so se lotile trdega dela z vso resnostjo in samoodpovedjo, ogledalo njihove nesposobnosti in očitek vesti.

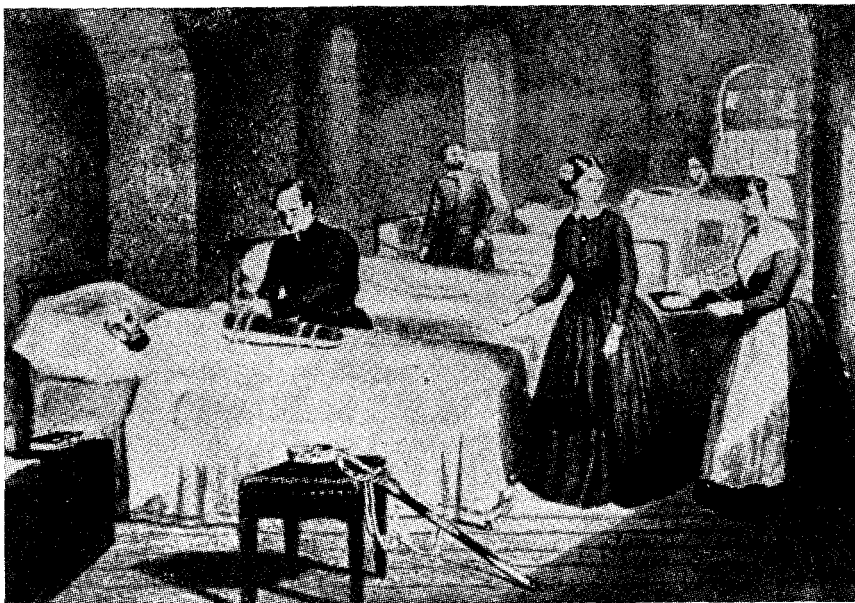
Delo je terjalo veliko organizacijskih sposobnosti in mnogo takta. Sodelovanje, ne pa ukazovanje in slepa pokorščina, to je bil način dela, s katerim je Florence Nightingale zmagala. Ker je imela potrebna pooblastila Vojaškega urada, ji je uspelo urediti tudi materialne pogoje za poslovanje bolnišnice. V prvi naročilnici, ki jo je dostavila Vojnemu uradu, je poleg drugega zahtevala tudi 500 ščetk za ribanje.

Povrh vseh upravnih dolžnosti pa je tudi sama osebno negovala bolnike. Znani so njeni nočni obhodi po bolnišnici, ko je z leščerbo v roki hodila po barakah, da pogleda, če je vse v redu, da poreče temu bodrilno besedo, se onemu spodbudno nasmehne ipd. Ti njeni nočni obhodi so postali že kar legendarni. Takole pravi o njej Longfellow v svoji pesmi »Žena s svetilko«:

Počasi kot v snu
vzljubil je nemi trpin
njeno senco, rišočo
se v mračne zidove.

V svoji dejavnosti pa se ni omejevala le na upravljanje lazareta in na vsakdanjo nego ob bolniški postelji. Bila je obenem v pravem pomenu besede tudi socialna delavka. Ko je videla, kako se vojaki vdajajo pijančevanju in razvratu, je v vojaškem taborišču Skutariju organizirala čitalnico. Poskrbela je za zdravo razvedrilo vojakov in prebolevalnikov z ustanovitvijo klubov, kjer so imeli možnosti za razne igre. V svoji pisarni pa je uredila nekakšno vojno hranilnico. Vanjo so ranjenci in drugi vojaki vlagali prihranke od svojih plač. Te prihranke je s posredovanjem pri kraljici Viktoriji po zanesljivi uradni poti pošiljala njihovim svojcem v domovino. Nešteto angleških družin je prejelo pisma, ki jih je v imenu huje bolnih in umirajočih pisala Florence Nightingale.

Pisanje dolgih uradnih poročil in privatnih pisem Sidneyu Herbertu (zadnjih je bilo 30 po številu) je bilo njeno redno nočno delo.

Razmere v bolnici v Skutariju so se končno uredile. Florence Nightingale nadzira nego bolnikov

Po vsem tem se zdi skoraj neverjetno, da bi to ne presevalo fizične zmogljivosti žene. In resnično je tedaj bila v težki preizkušnji tudi njena psihična zdržljivost, saj ni manjkalo kovarstva, obtožb in intrig, ki so segale do generalnega štaba angleške armade in do angleške vlade, vse dokler ni med dnevnimi ukazi generalnega štaba izšel razglas: »Vlada njenega Veličanstva kraljice imenuje miss Florence Nightingale za generalno ravnateljico ženske bolničarske službe v vseh vojaških bolnišnicah armade. Nobena gospa, sestra ali bolničarka ne more biti premeščena iz ene bolnišnice v drugo brez odobrenja miss Nightingale. Glavni funkcionar za zdravstvo v armadi se mora z miss Nightingale posvetovati v vseh zadevah, ki se tičejo ženske bolničarske službe.«

Vzdržala je in zmagala s trdim delom v svojem izrednem nagnjenju, da pomaga sočloveku. Postavila si je cilj, da utemelji in, kot je dovolj jasno povedala sama, da uveljavi »civilni poklic za žene in ne novega sestrskega reda«. Predvsem pa je zmagala zato, ker je imela podporo angleškega ljudstva, ki je spremljalo njeno delo, saj so za angleško javnost imela največ veljave pač pisma ranjencev, ki so v njih poročali domov o njenem delu.

Med vojno je zbolela za »krimsko mrzlico«, domnevno za trebušnim tifusom ali za pegavico. Po zasilnem okrevanju je nadaljevala svoje delo v Skutariju. Od tedaj si zdravstveno vse življenje ni več povsem opomogla.

Iz vojne brez slave je slavno izšla samo Florence Nightingale. Admiraliteta ji je ponudila križarko, da se z njo vrne v domovino, kjer ji je angleški narod pripravljaval slavnosten sprejem. Toda izognila se je temu in se meseca julija 1856 — šest mesecev po končani vojni — vkrcala v Carigradu na parnik, ki jo

je pripeljal do Marseille. Potovala je inkognito kot miss Smith vse do svojega rojstnega doma. V svoj dnevnik je zapisala: »Moji nesrečni fantje! Slaba mati sem, ker sem vas pustila same v krimskih grobovih. 73 % iz osmih regimentov vas počiva tam! In ni vas ubila sovražnikova krogla. V kratkem razdobju 6 mesecev ste pomrli za strašnimi boleznimi, pred katerimi vas nismo znali obvarovati! Toda kdo neki zdaj še misli na vse to? ...«

Angleški narod se ji je oddolžil z ustanovitvijo »Sklada Florence Nightingale za vzdrževanje šolanja in za varstvo sester in bolniškega strežnega osebja.« Ob njenem povratku je bila zbrana že ogromna vsota. Vendar so zdravniki še vedno ostali skeptični.

Ko je Florence Nightingale zvedela za ta fond, ga je sprejela, vendar s pogojem, da ga uporabi šele čez nekaj let. Imela je namreč v načrtu drugo delo, obenem pa je izrazila bojazen, da ji zdravje najbrž ne bo dopuščalo težjih nalog. Ostala je do smrti več ali manj invalidka, priklenjena na voziček.

Skozi 40 let aktivnega življenja je bilo njeno stanovanje kraj sej, sestankov in posvetovanj. Prva leta po krimski vojni se je posvetila delu za reformo zdravstvene službe v armadi, sodelovala je v vojaških odborih, zbirala podatke in sestavljala poročila. Leta 1859 in še nekaj let nato se je z vsem srcem posvetila sodelovanju v Kraljevski komisiji za zdravstveno službo v Indiji. Poročilu te komisije je bila priključena drobna rdeča knjižica z naslovom »Pripombe miss Nightingale«, o kateri se je šef oddelka za zdravstvo pri Uradu za Indijo mnogo let kasneje izrazil takole: »Ni bila modra knjižica iz leta 1863 (torej poročilo kraljevske komisije same — op. pis.), ki je ni pravzaprav nihče bral, pač pa neka rdeča knjižica (t. j. pripombe Florence Nightingale — op. pis.), ki nas je takrat osramotila, a nam vendar ogromno koristila.« Njeno živo zanimanje za reforme v zdravstveni službi pri Armadi v Indiji je prodrlo do osnovnejših vprašanj, kot n. pr. tudi do grozotne lakote v Indiji in potrebe po namakalnih delih. V pismu iz leta 1877 pravi: »Čemu vsi poizkusi, da ohranite ljudem zdravje, če jih pa ne morete ohraniti pri življenju? Da si zdrav, moraš predvsem biti živ!«

Leta 1860 je bila ustanovljena Šola za sestre Florence Nightingale pri bolnišnici St. Thomas v Londonu. Namen šole je bil, da izšola sestre, ki bodo sposobne šolati druge. Sestre te šole naj bi prevzele delo v bolnišnicah, od leta 1870 dalje pa bolnike negovale tudi po privatnih domovih. Absolventke te šole naj bi bile pionirke, ki naj bi dvigale raven sestrške dejavnosti. Te pa Florence Nightingale, kot razberemo iz njenega dela Beležke o negi (Notes on Nursing), ni omejevala zgolj na nego ob bolniški postelji, ampak jo je pojmovala kot dejavnost, prepleteno z vsemi komponentami socialnomedicinskega, preventivnega in zdravstvenovzgojnega dela.

Poznavalci učnega načrta, ki ga je sestavila za to šolo, sicer omenjajo, da se zde nekatere podrobnosti tega načrta danes morda zastarele, vendar pa so načela tega skrbno pripravljenega načrta in koncept eksperimentalne šole tisto, kar je še danes strokovno in pedagoško napredno.

Zlasti sta bili napredni dve stališči, ki ju je uveljavljala Florence Nightingale glede vzgoje sester. 1. Finančna neodvisnost, ki šoli zagotavlja ustrezno raven brez kake obveznosti, da bi bolnišnico oskrbovala s ceneno delovno silo učenk. 2. Izbira in nadzorstvo nad bolniškim osebjem, ki ima učne obveznosti

Portret Florence Nightingale po vrnitvi s Krima. Na obrazu so dobro vidni sledovi prestanih naporov in trpljenja. (Portret izdelan po naročilu kraljice Viktorije.)

v zvezi z vzgojo učenk, mora biti v pristojnosti voditeljice šole (voditeljica šole je tedaj bila hkrati tudi matrona, t. j. glavna sestra bolnišnice — op. pis.).

Ker je Florence Nightingale malokdaj šla z doma, so voditeljice šol — teh je bilo kasneje več — prihajale k njej in se posvetovala z njo o vsem, kar se tiče organizacije in pouka. Bila je v stalnem stiku z inštruktorkami. Po letu 1873 so jo začele redno obiskovati tudi učenke iz sestrške šole pri bolnišnici St. Thomas. Ti obiski niso bili družabne vrste. Ob takih obiskih je pregledala dnevnik iz njihove vsakdanje prakse, da bi ocenila, kako posamezne učenke napredujejo, predvsem pa, da bi videla, na kakšni ravni je pouk, ki so ga deležne. Delala si je zapiske o teh razgovorih. Ohranjenih je nad 80 takih zapiskov, iz katerih se da razbrati njeno mnenje o pedagoških sposobnostih inštruktork.

Vsako leto je poslala na novo sprejetim učenkam pismo. Naj podamo iz teh pisem nekaj njenih misli: »Žena, ki ima sentimentalne poglede na sestrsko službo (in jo imenuje božjo strežbo, ker se šteje za angela), je seveda manj kot nekoristna...« dalje: »Žena, ki meni, da se žrtvuje, se ne bo obnesla; žena, ki misli, da je katerokoli delo v negi nevredno sestre, bo enostavno samo v napoto...« in dalje: »Za nas, ki opravljamo sestrsko delo, je važno, da rastemo vsako leto, vsak mesec, vsak dan, sicer vam zagotavljam, da nazadujemo...« in dalje »domišljavost in dobro sestrsko dela sta dve nezdržljivi stvari«.

Iz njene šole so izšle sestre, ki so prevzele pionirsko delo v novo ustanovljenih šolah po drugih državah: v Ameriki, Kanadi, na Japonskem, na Kitajskem, v Indiji, Novi Zelandiji, Avstraliji in drugod. Iz razpoložljive literature je razvidno, da je odšla na novo delovno mesto vedno skupina od petih do

devetih nightingalskih (izg. najtingelskih) sestra. Odlična kadrovska politika! Po navedbi Nikice Blagojević sta bili ob ustanovitvi šole za sestre v Beogradu leta 1921 med prvimi inštruktorkami tudi dve nightingalski sestri.

V štiridesetih letih po svojem umiku iz službe in družabnega življenja je delala neodvisno, ker je bila tudi materialno neodvisna; živela je od rente. Vseh njenih del, bodisi da so izšla v tisku za širšo javnost ali pa so krožila privatno, je skupno 140. Med njimi so knjige, brošure, članki, predavanja, poročila, okrožnice, pisma itd. Obravnavala je vrsto vprašanj, in sicer nego bolnikov, organizacijo in sanitarno ureditev bolnišnic, vprašanja asanacij in zdravja, vštrevši statistiko. Dalje je pisala o problemih izseljevanja, o disciplini in kazni, o razmerah v Indiji, o varčnosti in celo o ptičih, po svoje tudi o ženskem gibanju. Njena knjiga »Beležke o bolnišnicah«, objavljena leta 1858, v kateri propagira funkcionalno smotrno in higiensko gradnjo bolnišnic, je bila sprejeta kot »izredni prispevek sanitarne vede za zdravstvene ustanove«. Imponirala je takratnim oblastem in javnosti s svojimi deli, ki so bila vedno dobro pripravljena in so vedno temeljila na statističnih podatkih.

Leta 1859 je izšla njena knjiga: »Beležke o negi« s podnaslovom »Kaj je in kaj ni«, v izvorniku: »Notes on Nursing — What it is and what it is not«. Njen življenjepisec Edward Cook ocenjuje to delo kot »najbolj znano in v nekem smislu najboljšo njeno knjigo«. Tudi je res, da nam njena rahločutna razmišljanja v tej knjigi povedo več o osebnosti te žene kakor pa življenjepisi, ki so nam na razpolago. Že sam slog — že način njenega pisanja privlači bralca, ko mu vedno znova v živih slikah postreže s primeri iz svojih bogatih izkušenj in široke razgledanosti.

Namenila je to knjigo poklicni negovalki v bolnišnici in na terenu in sleherni ženi, ker je po njenem, kot pravi v predgovoru, »vsaka žena slej ko prej v svojem življenju odgovorna za zdravje nekoga, bodisi da je to otrok ali invalid, z drugimi besedami, vsaka žena je negovalka.« Drugi izdaji te knjige je dodala še poglavje o negi otrok.

V vsem tekstu obravnava le načela. Neposredno in živo razpravlja z bralcem in ga uvaja v razmišljanje. Popolnoma opušča pouk o tehniki tega in onega opravila pri bolniku. Sama pravi: »ne zato, ker bi po važnosti zapostavljala poznavanje tehnike in obvladovanje večšin, ampak zato, ker se to ne da naučiti iz knjig, pač pa le na dobro organiziranem bolniškem oddelku... Gotovo je to resnica, ki danes velja toliko bolj, kolikor več je pri negi in zdravljenju bolnika tehničnih opravil, ki jih po zdravnikovem naročilu izvaja negovalsko osebje.

Knjiga ima naslednja poglavja: Predgovor. Zračenje in ogrevanje. Higiena stanovanj. Drobnoupravljanje. Nemir. Sprememba. Prehrana. Kakšna hrana? Postelja in posteljina. Razsvetljava. Snaga prostorov. Osebna snaga. Pogovori o upih in nasvetih. Opazovanje bolnika. Zaključek. Dodatek z ustreznim komentarjem in dvema statističnima tabelama o številu in starosti žena, zaposlenih v negi po upravnih okoliših Velike Britanije.

Navajamo v prevodu nekaž njenih misli iz knjige »Beležke o negi«, predvsem z namenom, da bralci lahko sami ocenijo, kako napredne so bile njene ideje pred sto leti in kako so aktualne še danes.

V predgovoru: »Nimam namena učiti, pač pa pozivam žene, da se same uče in s tem namenom tvegam nekaž napotkov in namigov.«

V poglavju o ventilaciji in higieni stanovanj kritizira način propagande za gradnjo nove bolnišnice za otroke in nove ženske bolnišnice v Londonu, propagande, ki se je v časopisih pojavila takole: »Vsako leto umre v Londonu več kot 25 000 otrok v starosti pod 10 let; zato potrebujemo otroško bolnišnico.« Ali pa: »Naše žene so zdravstveno popolnoma neprosvetljene, zato potrebujemo bolnišnico za žene.« »Dobro,« pravi Florence Nightingale, »oboje je bridko res, toda vemo, do so vzroki velike umrljivosti otrok v tem, ker primanjkuje snage, ker ni potrebne ventilacije, ker se ne belijo stanovanja, ker ni pravilne prehrane — skratka, ker po gospodinjskih ni prave higiene. Prav tako poznamo ukrepe, kako temu odpomoči, in gotovo ni ustanovitev otroške bolnišnice prvi med temi ukrepi...«

»...Žene, predvsem žene moramo zdravstveno prosvetliti o higieni gospodinjstva...«

»...Ali je ta pre zgodnja umrljivost nujna...?« »Mar je Narava res namenila materam, da bodo neprestano v zdravniškem spremstvu? Ali je morda bolje, da se učimo klavir, ničesar pa ne o zakonih, ki veljajo za ohranitev naraščaja?«

»...medtem ko vsako šoloobvezno dekle učimo osnove astronomije, pa mater, učiteljic, vzgojiteljic in bolniških negovalk ne učimo ničesar o teh zakonih.«

Iz poglavja o ogrevanju: »Skrbna sestra bo vedno pazila na bolnika, zlasti na slabotne, kronične in bolnike v kolapsu, da jih obvaruje pred posledicami zaradi izgube telesne temperature — zaradi samoohladitve.

Med drugim se v tem poglavju bori tudi proti praznoverju, češ da je nočni zrak škodljiv: ... »Ponoči je zunaj in v stanovanju ‚nočni zrak‘, izbira je le med dobrim ‚nočnim‘ zrakom zunaj in slabim ‚nočnim‘ zrakom v stanovanju.«

O higieni stanovanj:

»Pet je osnovnih pogojev za vzdrževanje zdravja v domovih: 1. čist zrak, 2. čista voda, 3. temeljito odstranjevanje odplak, 4. snaga in 5. svetloba.

... Če bi zavarovalne družbe razumele, da je njim samim v prid, če plačajo sanitarnega inšpektorja, ki bi nadzoroval hiše, v katerih živijo njih klienti, bi se tudi špekulativni arhitekti spametovali.«

V tem poglavju med drugim tudi ostro kritizira izbiro najslabših sob v stanovanjih za gospodinjske pomočnice ter pomanjkljivo nadzorstvo nad vzdrževanjem snage v teh sobah.

In dalje: »Pomanjkanje svetlobe otrokom zavira rast, pospešuje pri njih škrofulozo, rahitis in drugo.«

»...Toda po mnogih krajih na deželi uporabljajo za gospodinjstvo zelo onečiščeno vodo iz vodnjaka. In če se pojavi epidemija, bodo skoraj gotovo zopet trpeli ljudje, ki uporabljajo tako vodo...«

»...če ne vzdržujemo snage v hiši ali okoli nje, je skoraj brez koristi tudi ventilacija...«

»...poleg kupov smeti so pa še drugi načini, po katerih se v hiši zadržuje nesnaga: stare papirnate zidne tapete, umazane preproge, nečiščeno pohištvo so prav tako pripravi viri onesnaženja...«

»Ljudje so po svoji vzgoji in navadah tako malo vajeni razmišljati o tem, kako bi vzdrževali svoje domove zdrave, da bodisi sploh ne razmišljajo o tem

ali pa sprejmejo bolezen kot samo po sebi umeven pojav, ki ga je treba pripisati roki Previdnosti...«

V poglavju »Drobno upravljanje« pa govori vodilnim sestram: »Uspeh nege v tem smislu, kot jo razčlenjujemo v tej knjižici, lahko povsem uničimo ali pa ga celo onemogočimo, če nismo zmožni upravljanja ali, z drugimi besedami, če ne znamo urediti tako, da bo vse, kar se stori v naši prisotnosti, storjeno tudi takrat, kadar nas ni. Naj bo kdo, bodisi prijatelj ali sestra, stvari še tako predan, ne more biti vedno prisoten (podčrtala F. N.). Niti ni zaželeno, da bi bil. In tudi če žrtvuje svoje zdravje in se odpove drugim dolžnostim, bo taka sestra zaradi nesposobnosti upravljanja in sodelovanja manj uspešna kakor tista, ki je manj predana, a je zmožna pomnožiti samo sebe...«

»Zdi se, da nekateri ljudje kar ne morejo priznati, da je njim nekaj nemogoče... Če poskušamo nemogoče (podčrtala F. N.), ravno to »nemogoče« povečuje bolnikovo nestrpnost in nervoznost bolj kakor ne vem kaj drugega.«

»Biti odgovoren gotovo ne pomeni, da moramo opraviti vse sami. Temveč pomeni, da poskrbimo, da tudi vsi drugi store to in to, pomeni, da nihče niti hote niti iz nevednosti ne opusti, kar mora biti storjeno... Tudi ne pomeni, da nastavimo množico ljudi za vsako dolžnost, ampak da zagotovimo, da vsak opravi tisto dolžnost, za katero je bil postavljen.«

»Ubogati z razumom — v tem je pravi smisel discipline.«

Ponorčuje se iz stremuških matron in pravi:

»In zopet, se zdi, da so nekateri ljudje na odgovornih mestih ponosni v zavesti, da bodo pogršani (podčrtala F. N.), češ da se nihče ne spozna na njihovo ureditev, njihov sistem, administracijo itd., temveč — samo oni. Zdi se mi, da je mesto za ponos v takem sistemu, ki ga zapopadejo in lahko prevzamejo tudi drugi, da poteka vse kot po navadi, ne da bi bil kdo pogršan (podčrtala F. N.).

Iz poglavja o nemiru odseva kultura njenega vedenja in vsi njeni globoko humanitarni odnosi do sočloveka. V tem poglavju ne razpravlja samo o zunanjih vzrokih nemira, kot je loputanje z vrati, trda hoja, glasni pogovori itd. Veliko več misli posveča vzrokom in povodom, ki privedejo do bolnikovega duševnega nemira in tesnobe. Njeno razmišljanje tu je take vrste, da bi sodobni pisec dal poglavju naslov: »Načela duševne higiene v negi bolnika«, ali kaj podobnega.

Le drobec iz tega poglavja: »Tesnoba, negotovost, čakanje, pričakovanje, strah pred iznenadenjem so mnogim bolnikom bolj škodljivi kakor fizični napor.«

Iz poglavja »Sprememba«:

»Zapomni si: bolnik je ves čas iz oči v oči s svojim sovražnikom, neprestano v boju in v dolgih imaginarnih razgovorih z njim. Ti razmišljaš o drugih stvareh. Reši ga hitro njegovega nasprotnika — njegovih morečih misli — to je ob bolniku prvo pravilo...«

»Samo starejša sestra ali dolgotrajen bolnik lahko razumeta, kako zelo trpijo živci bolniku, ki mora gledati iste zidove, isti strop, isto okolje, ko je dolgo dobo tako rekoč obsojen na eno ali dve sobi...«

»...največ primerov depresije bomo našli med bolniki, ki so vklenjeni v monotonost neposrednega okolja.«

»Vpliv lepih predmetov, raznolikosti predmetov in še posebej razkošja barv na bolezen se komajda kaj upošteva.«

»... ne morem pozabiti vejice cvetočega grma, ki so mi jo prinesli, ko sem bila sama bolna; kar hitreje sem okrevala!«

»Ljudje pravijo, da vse to učinkuje samo na duševnost. Pa je ni take stvari! Tudi na telo vpliva! Čeprav malo vemo o tem, kako učinkuje na nas lik, barva, svetloba, vendar vemo, da dejansko učinkujejo tudi fizično.«

»Oblika, barva bosta bolnika osvobodila bolečih misli bolj kakor vsak argument...«

»Ročna zaposlitev pomeni razvedrilo, relaksacijo. Če bolniku ne damo prilike za ročno dejavnost, se povečuje razdražljivost, ki jo opazamo pri mnogih bolnikih... Nekoliko pletenja, pisanja, nekoliko čiščenja bi bila prav dobra relaksacija za bolnika, ki to lahko opravlja. Branje, čeprav največkrat edino, kar lahko počne, bolnika ne pomiri toliko.«

In o prehrani pravi med drugim tudi tole:

»... hranilna vrednost mleka in mlečnih jedi se premalo ceni... Maslo je najlaže prebavljiva vrsta živalske maščobe, čeprav ne vsebuje sladkorja in drugih sestavin, ki so v mleku... Sir je za bolnika teže prebavljiv, je pa odlično hranivo, čisto nadomestilo za izgubljene snovi...«

»Dieta, ob kateri zdrav človek ostane zdrav, lahko bolnika tako rekoč ubije.«

»Skrbno opazovanje bolnika je najboljši ključ k dobri dieti.«

»... črn kruh je zelo važen v dieti nekaterih bolnikov; lahko nadomesti odvajalna sredstva. Prav tako ovsen kolač.«

V poglavju »O vzdrževanju snage« toži nad slabo tehnično ureditvijo, ki otežkoča vzdrževanje snage, vendar pravi sestri: »Izgovarjati se s pregovorom, češ, kar ne moremo spremeniti, moramo prenašati, je za sestro najslabše stališče, ki ga more sprejeti. Potrpežljivost in resignacija so samo druge besede za nemarnost in brezbriznost — sprejemljive, če se tičejo nje — krive, če se tičejo bolnika.«

V knjigi ne manjka duhovitih opazk, njena kritika razmer je neposredna, o človeških slabostih govori z rahlo jedkim humorjem, vendar nikoli žaljivo.

Duhovita je oblika, v kateri piše uvod v poglavje »Pogovori o upih in nasvetih«. Izbere si obliko pisma, ki ga piše bolnik svojim svetovalcem. Takole ga napiše: »Moji svetovalci! Ime vam je Legija... Kakor se zdi, je nasploh poskrbljeno, da se že vsak mož, vsaka žena in vsak otrok šteje za poklicanega in upravičenega, da svetuje prav meni. Zakaj? Prav to bi rad vedel. Prav to sem vam hotel tudi povedati! Ni ga kraja v Angiji in ne izven nje, ki bi mi ga ne bili nasvetovali, in priporočali ste mi vse mogoče akrobacije, ki naj jih počnem... zalivam naj se z ne vem kakšnimi krepčili, ki so jih kdajkoli iztuh-tali. In to prav tedaj, ko so mi zdravniki, ki so najbolj poklicani, da kaj vedo, po dolgem in skrbnem zdravljenju prepovedali potovanje in vsako gibanje ter mi skrbno predpisali hrano in pijačo. Kaj bi rekli vi, moji svetovalci, če bi vi sami bili zdravniki in bi se jaz — bolnik ne držal vaših nasvetov, pač pa sledil priložnostnim svetovalcem? Toda miselnost vas in vaše Legije je v nečem skupna: nikoli ne pomislite, da delate vsi isto in da sem jaz, bolnik, zgolj zaradi

samoobrambe tako rekoč primoran (podčrtala F. N.) reči kot Rozalinda: Ne morem vsemu kaj.«

In dalje pravi Florence Nightingale: »Pogovori o upih‘ se zdi čuden naslov. Toda jaz resnično verjamem, da so nezdravi upi njihovih prijateljev za invalide ena najtežjih stvari, ki jih morajo prenašati. Ni je navade, proti kateri bi mogla ostreje govoriti, ker iz dolgoletnega dela z bolniki in iz svojih osebnih izkušenj le predobro poznam učinek neosnovanih spodbud. Zato resno apeliram na vse prijatelje, na vse obiskovalce in zdravstveno osebje, naj nehajo spodbujati bolnika s tem, da se površno izražajo o njegovem stanju in da pretiravajo z možnostjo njegovega ozdravljenja.«

»... Drugačna je stvar, če na primer zdravnik ali izkušena sestra pomiri zaskrbljeno ženo, ki čaka prvega poroda, in ji reče, da se ji ni treba nič bati, da ne bo nič izrednega, da naj se pripravi le na nekaj ur bolečin. Ta nasvet je čisto druge vrste in zelo učinkovito pomiri ženo, to je nasvet, ki temelji na izkušnjah, v prejšnjem primeru pa je neizkušeni svetoval bridko preizkušnemu.«

* * *

Še vse premalo smo povedali, da bi prav osvetlili osebnost Florence Nightingale in pomen njenega dela. Če smo s tem ob njenem zgledu vsaj malo poživili vnemo za delo in za napredek zdravstva, kateremu se je Florence Nightingale posvečala z vsem srcem in znanjem, smo vredno počastili tudi spomin njene smrti.

LITERATURA:

1. Florence Nightingale: Notes on Nursing. What it is and what it is not. D. Appleton — and Company, New York 1860.
2. Deborah Mac Lurg Jensen: History and Trends of professional Nursing The C. V. Mosby Company St. Luis.
3. Lucy Ridgaly Seymer: »One hundred years ago«. The American Journal of Nursing May 1960.
4. Ellen Brose: »Florence Nightingale — International Pionner«. World Health Day 1954.
5. Marcel Brion: »La dame a la Lampe — »L'infermière, militante de la santé« Journee mondiale de la Santé 1954.
6. Nikica Blagojević: Florence Nightingale — Vjesnik društava diplomiranih sestara, 1954 - I. (3—6).
7. France Magajna: Florence Nightingale (izvleček iz knjige: Cecil Woodham Smith: Florence Nightingale (tipkopis v arhivu Društva medicinskih sester v Ljubljani).